

TRAIAN VUIA - SAVANT ȘI PATRIOT

Dumitru TOMONI*

Așezarea inventatorului, gânditorului, publicistului și patriotului bănățean Traian Vuia în galeria personalităților naționale și europene presupune atât cercetarea și reconstituirea biografiei acestuia, cât și cunoașterea multiplelor sale preocupări.

Descendent dintr-o modestă familie din zona Făgetului bănățean, dar înzestrat cu geniu, ambiție și tenacitate, Traian Vuia a crescut la școala militantismului pentru cauza națională, a cunoscut mai multe limbi străine și curente ideologice ale epocii sale, a studiat mecanica și dreptul, a publicat reflecții și atitudini față de lumea în care trăia și a realizat invenții ce i-au asigurat nemurirea¹.

Traian Vuia s-a născut la 17 august 1872, în satul bănățean Surducu Mic, comuna Bujor (azi Traian Vuia). Chiar dacă s-au formulat și alte păreri², analiza atentă și nepărtinitoare a documentelor nu lasă prea mult loc de interpretare în privința locului nașterii sale, așa cum rezultă din actele oficiale de epocă³, inclusiv Diploma de studii superioare⁴. De fapt, ne lămurește chiar Vuia, fără echivoc, într-un studiu autobiografic⁵.

Părinți i-au fost preotul Simeon Popescu și cea de-a doua soție a acestuia, Ana Vuia din Ticvaniul Mare (Caraș), nepoata protopopului Lipovei. Simeon Popescu, fiu de țăran din localitatea Dobrești (zona Făgetului bănățean), a urmat teologia la Vârșeț, secția română, și din 1864 funcționa ca preot în Surducu Mic.

În toamna anului 1881 este înscris la Școala germană din Făget, la învățătorul Anton Mahler, sub numele de Traian Popescu, unde a frecventat clasele a II-a și a III-a. Vuia s-a acomodat mai greu la școala din Făget unde se învăța în limba germană și de aceea rezultatele la învățătură sunt contradictorii:

* Prof. dr. la Liceul „Traian Vuia”, Făget

¹ Traian Vuia, *Realizarea zborului mecanic. Mărturii*, Edit. Tehnică, București, 1954, sub îngrijirea lui C. Nedelcu; Toescu Crișan, *Traian Vuia*, Edit. Tineretului, București, 1961; G. Lipovan, *Traian Vuia*, Edit. Științifică, București, 1966; George Lipovan, *Traian Vuia. Un pionier al aviației moderne*, Edit. Facla, Timișoara, 1972; Ion N. Iacovachi, Ion V. T. Cojocaru, *Traian Vuia. Viața și opera*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1988; Elena Borugă, *Traian Vuia. 1872-1950. Studiu monografic și catalog*, Edit. Mirton, Timișoara 1999 (în continuare: Elena Borugă, *Traian Vuia...*)

² Aurel Păuncu, *Unde s-a născut Traian Vuia?*, în "Caiet literar-artistic" al Cenaclului "George Garda", Făget, 1983, p. 76-79; vezi și Ioan Cipu, *Traian Vuia, elev - 125 de ani de la naștere*, în "Caiet literar-artistic", nr. 6, Edit. Dacia Europa Nova, Lugoj, 1977, p. 176-185.

³ Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale (în continuare se ca cita DJANT), *Registru de botezați al Parohiei Ortodoxe Române. Surducu Mic*, fila 40

⁴ Ion Iacovachi, Ion Cojocaru, *op. cit.*, p. 65.

⁵ Biblioteca Academiei Române. *Manuscrise. Arhiva Traian Vuia*, ms. 1-6, f.17.

eminent la matematică, lăudabil la gramatică și compunere, bun la germană și istoria naturală, suficient la istorie și dezamăgitor la educație fizică. Dacă în clasa a II-a calificativul general era acceptabil, în clasa a III-a el este lăudabil⁶. În anul 1883 a fost transferat la Lugoj, unde urmează clasa a IV-a și apoi Gimnaziul maghiar de stat, între anii 1884 și 1892. La gimnaziul din Lugoj Vuia a fost un elev eminent fiind cel mai bun din clasă obținând în fiecare an școlar numai calificative maxime așa cum se poate vedea din registrele matricole și asta în condițiile unei exigențe deosebite⁷. Din cei 32 de elevi înscriși în clasa a li-a vor termina doar 7, dintre aceștia vor lua bacalaureatul doar 4, printre care și Vuia, cu calificativul „Exceptional”⁸. La Lugoj, în toate matricolele școlare, este înregistrat cu numele de Vuia Traian.

La Făget va fi fascinat pentru prima dată de ideea zborului, așa cum va mărturisi peste ani într-o schiță autobiografică păstrată la Biblioteca Academiei: "La vârsta de zece ani, pe timpul când frecventam școala germană din Făget, în 1881, învățătorul Mahler construisese pentru băiatul și pentru un camarad al acestuia un smeu. Am urmărit cu curiozitatea obișnuită la această vârstă, toată construcția smeului. Era de dimensiuni mari. Am urmărit cu multă atenție procedeul echilibrării.(...) Acest smeu, îmbrăcat în hârtie albastră, se putea vedea din orice parte a orașelului”⁹ în 1892, după absolvirea liceului, s-a înscris la Politehnica din Budapesta, secția de mecanică. După un an, datorită greutăților materiale, abandonează studiile tehnice și se transferă la Facultatea de Drept, unde frecvența nu era obligatorie. Studiile urmate la Facultatea de Drept i-au permis să lucreze ca student stagiar, asigurându-și astfel mijloacele de trai și plata taxelor, în diverse birouri avocaționale: al lui Coriolan Brediceanu, la Lugoj (1895-1897), Vladimir Spătaru, la Vârșeț (1898-1899) și George Dobrin, la Lugoj¹⁰ (1900-1902). În anii studenției, Vuia a desfășurat o bogată activitate în cadrul Societății Academice "Petru Maior" a studenților români din capitala Ungariei. Ținea conferințe cu subiecte din domeniul tehnicii, dar și al filosofiei, având o cultură vastă și temeinică ("Despre Spinozism", "Forța sociologică", "Despre genialitate" etc.)¹¹. Revenit la Lugoj Vuia și-a aprofundat studiile filozofice și sociologice Citea cu pasiune lucrările filozofului englez H. Spencer, studia în limba latină operele lui Spinoza și se străduia să înțeleagă sistemul filozofic al lui Hegel. Fire sociabilă și prietenoasă, Vuia era nelipsit de la întâlnirile intelectualilor români din orașul de pe malul Timișului, în special a celor ținute în vestitul restaurant „Concordia”, unde se discutau cu predilecție aspecte ale mișcării naționale românești¹². În 1901 Traian Vuia va obține titlul de doctor în drept cu distincția "Magna cum laude", în urma susținerii disertației: "Militarism și

⁶ Arhiva Liceului Teoretic „Traian Vuia” Făget, *Registrul și clasificția Școlii romano-catolice făgetene cu clasele I-VI* (nepaginat)

⁷ Arhiva Liceului „Coriolan Brediceanu” Lugoj, *Registre matricole 1885-1892* (azi registrele matricole se află la D.J.T.A.N., Fond Liceul „Coriolan Brediceanu” Lugoj).

⁸ Emeric Lay, Ioan Cipu, *Traian Vuia, elev al gimnaziului din Lugoj*, în "Caiet literar artistic" al Cenaclului "George Garda" Făget, 1985, p. 98-104.

⁹ Biblioteca Academiei Române. *Manuscrise. Arhiva Traian Vuia*, ms. 1-6, f.17.

¹⁰ Elena Boruga, *Traian Vuia*

¹¹ Eugenia Glodariu, *Asociațiile culturale ale tineretului studios român din Monarhia habsburgică 1860-1918*, Cluj-Napoca, 1998, p. 72

¹² George Lipovan, *Traian Vuia. Mărturi*, Edit Științifică, București, 1966, p. 13-14

industrialism, regimul de status și contractus"¹³.

Fascinat încă de pe băncile școlii de ideea zborului cu aparate mai grele decât aerul, pleacă în 27 iunie 1902 la Paris pentru a-și realiza visul. La 16 februarie 1903, anterior deci zborului fraților Wright, Traian Vuia a prezentat Academiei de Științe din Paris un "Proiect de aeroplan-automobil" în care a demonstrat cu argumente tehnico-științifice că zborul unui aparat mai greu decât aerul este posibil. El expunea problema zborului într-un mod cu totul original, deosebindu-se radical de concepțiile epocii care se bazau numai pe aparate mai ușoare decât aerul. În ciuda argumentelor expuse în proiect, rezoluția Comisiei Academiei de Științe din Paris era categorică: "Realizarea și soluționarea problemei zborului cu un aparat mai greu decât aerul este o himeră. Această concepție nu poate izvorî decât dintr-un creier bolnav"¹⁴. Sentința dură și nedreaptă cu siguranță ca 1-a marcat pe sensibilul și modestul bănățean, dovadă că nu o va uita nici după înfirmarea ei, prin realizarea zborului mecanic: „Savanții lumii întregi - consemna Vuia în anul 1910 - matematicienii celebri, declarau cu o seninătate olimpică că realizarea ideii de a naviga în aer trebuie alungată în domeniul visurilor ca o credință încolțită în creieri dezzechilibrați. Decretarea lor n-a putut împiedica totuși pe cercetători să se ocupe de aproape de problemă, deși fără vreun rezultat pipăibil. Este în natura acestei chestiuni și în rostul general al fenomenelor ca soluția ei să nu poată veni într-o epocă barbară. Rezolvarea problemei navigației aeriene trebuie să completeze alte descoperiri. Și cu toată tortura la care a supus mintea omenească și cu tot dorul cu care soluția ei era așteptată, cârma balonului abia a avut câțiva partizani pe când mașina de zburat propriu-zisă nu a fost socotită până în anii din urmă decât ca o adevărată himeră.”¹⁵

În ciuda sentinței dată de Academia franceză, Vuia perseverează și în toamna anului 1903 începe construirea aeroplanului. Acesta avea, pentru prima dată în istoria aviației, un tren de aterizare (căruciorul purtător), care mijlocea câștigarea vitezei necesare pentru decolare. Spre deosebire de predecesorii săi, Vuia a adoptat formula monoplan, principiul unei singure elice și a realizat un sistem pendular, care asigură aparatului o mare stabilitate de zbor. Motorul folosit pentru aparat era alimentat cu anhidrie carbonică, gaz obținut prin arderea completă a cărbunelui de lemn¹⁶. În ciuda experiențelor nereușite din decembrie 1905, 5 februarie și 6 martie 1906, la 18 martie 1906 visul său devine realitate. Aeroplanul său a rulat mai întâi pe pământ, aproximativ pe o distanță de 50 m, apoi a pierdut contactul cu pământul și a parcurs în zbor o distanță de 12 m, la o înălțime de 0,6-lm. Vuia era primul om care s-a desprins de pe pământ cu un aparat mai greu decât aerul, cu mijloace proprii de bord.

După alte experiențe de zbor efectuate în anii 1906-1907, Vuia și-a orientat cercetările pentru realizarea unui elicopter, în ciuda neîncrederii specialiștilor epocii, care considerau drept utopie realizarea zborului vertical. El s-a convins de posibilitatea realizării acestei performanțe prin experimentarea la 18 martie 1922 a elicopterului „Vuia nr. 2”¹⁷. Din păcate, lipsa mijloacelor financiare l-a obligat pe

¹³ *Idem, Traian Vuia, realizatorul zborului mecanic*, Edit. Tehnică, București, 1956, p. 48

¹⁴ Ion Iacovachi, Ion Cojocaru, *op. cit.*, p. 114

¹⁵ Traian Vuia, *Ceva despre navigația aeriană în „Viața socială”*, București, an I, nr. 4, 1910, p. 246

¹⁶ Ion Iacovachi, Ion Cojocari, *op. cit.*, p. 124-133

¹⁷ George Lipovan, *Traian Vuia - un pionier al aviației moderne*, Timișoara, Edit. Facla, p. 170-180

Vuia să-și întrerupă cercetările, dar nu peste mult timp profeția sa devenea realitate.

După aceste realizări remarcabile, Vuia și-a orientat cercetările în domeniul științei termice și termodinamice inventând un generator de abur cu combustie internă și cu valorizare aproape instantanee, care a revoluționat mijloacele producătoare de abur¹⁸.

Paralel cu activitatea științifică, Traian Vuia a desfășurat și o bogată activitate social-politică.

În timpul primului război mondial, Traian Vuia și-a folosit inteligența și condeiul pentru a sprijini eliberarea popoarelor asuprite. El a acceptat să lucreze la Biroul de Investiții al Ministerului Apărării Naționale din Franța, contribuind la descoperirea și perfecționarea unor arme folosite în timpul războiului de armatele Antantei. În același timp, a scris manifeste adresate ostașilor români, sârbi, cehi, slovaci etc. din armata austro-ungară, cu îndemnul de a nu-și vărsa sângele pentru o cauză străină intereselor lor și de a lupta pentru libertate.

O activitate remarcabilă a desfășurat Traian Vuia în cadrul Comitetului Național al Românilor din Transilvania și Bucovina, constituit la 30 aprilie 1918 la Paris. Prin funcțiile îndeplinite - președinte, vicepreședinte și secretar general - și prin activitatea desfășurată, Vuia a militat pentru organizarea unei legiuni de voluntari transilvăneni și constituirea unui comitet unic al românilor stabiliți în Franța și Italia.¹⁹ Din inițiativa sa, la 15 mai 1918, comitetul a editat revista bilunară de propagandă "La Transylvanie"²⁰. Momentul culminant al activității social-politice desfășurate de Traian Vuia în timpul primului război mondial îl constituie prezența sa la Conferința de Pace de la Paris, unde a pledat pentru recunoașterea României Mari²¹.

Pentru meritele sale în înfăptuirea Unirii, Comitetul Partidului Național Român al județului Caraș-Severin i-a propus candidatura în cercul electoral nr. 11 Răcăjdia pentru primul Parlament al României Mari.²² Din păcate, unii reprezentanți ai Partidului Național Român i-au contestat dreptul de a candida pe motivul că a fost socialist, determinându-l să-și retragă candidatura. Motivul acestei retrageri și amărăciunea provocată de ingratitudea celor alături de care a luptat pentru triumful celei mai importante aspirații naționale, vor fi împărtășite lui George Dobrin, într-o amplă scrisoare.²³ "Am devenit socialist din patriotism - arată Vuia în această scrisoare - sinceritatea mea nu a tras-o nimeni la îndoială și azi, [în] toate cercurile unde mă învârtesc, se știe ce opinie am"²⁴. Cu deplin temei și cu premoniție, Vuia avertizează: "Cei din Centru doresc poate, ca partidul socialist să cadă cu totul sub direcțiunea străinilor, dușmanilor a tot ce este românesc?... Oare cei din Centru află că proced înălăptește, când lovind cu ostracism pe patrioții socialiști lasă partidul pe mâna demagogilor și a dușmanilor poporului român!"²⁴ În ciuda acestui incident, Vuia nu-și schimbă hotărârea de a

¹⁸ *Ibidem*, p. 185-190

¹⁹ Vasile Dudaș, *Voluntarii Marii Uniri*, Edit. Augusta, Timișoara, 1996, passim.

²⁰ Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, vol. II, Edit. Academiei, București, 1983, p. 27

²¹ "Drapelul", Lugoj, an XIX, nr. 97 din 25 septembrie 1919

²² Elena Borugă, *Activitatea lui Traian Vuia pentru Unire (1918-1919)*, în "Tibiscus - Istorie", V, Timișoara, 1978, p. 362

²³ *Ibidem*, p. 363

²⁴ *Ibidem*

se întoarce în țară, mărturisindu-i deschis această dorință tot lui George Dobrin: "Trebuie să vă mărturisesc că cea *mai mare dorință* a mea este de a mă *reîntoarce cât mai* degrabă în patrie. Anul acesta este cel decisiv. Nu am putut face în anul trecut călătoria proiectată și așteptată cu atâta dor, o voi face în anul acesta..."²⁵ Din păcate pentru marele inventator, momentul revenirii definitive în țară avea să se amâne mai bine de două decenii. Vuia se va întoarce abia în 1950, grav bolnav, și, de aceea, la scurt timp va închide ochii pentru totdeauna.

*

* *

Genialul inventator a fost o personalitate complexă. Paralel cu activitatea științifică ce-l va consacra, ce-i drept târziu și anevoios, drept unul dintre marii inventatori ai secolului XX, Traian Vuia a desfășurat și o bogată activitate social-politică. Crescut și educat în climatul efortului general pentru cultivarea solidarității și libertății naționale, Vuia s-a preocupat constant de sensul și direcția de evoluție a lumii în care trăia, de soarta popoarelor oprite și în special de cea a poporului său, găsind răgazul de a-și exprima opiniile atunci când împrejurările istorice o cereau.

Stau mărturie în acest sens cele peste 90 de articole - identificate de noi - publicate de fiul preotului din Surducu Mic, în cunoscutele publicații din țară și nu numai: "Drapelul" (Lugoj), "Viața socială" (București), "La Transylvanie" (Paris), "Orizontul" (București), "Sămănătorul" (Brașov), "Fruncea" (Timișoara) și "Luceafărul" (Timișoara). Dacă adăugăm la acestea și broșura "Le Banat (Timishana)", care a servit ca material documentar pentru susținerea cauzei românești în timpul Conferinței de Pace de la Paris, avem imaginea unui intelectual omniprezent ce a slujit cu patriotism, credință, dar și cu probitate științifică idei generoase - libertate, unitate, democrație - și aspirații legitime.²⁶

Încă de la început, Traian Vuia s-a alăturat românilor bănățeni grupați în jurul ziarului Drapelul din Lugoj, tribună reprezentativă a mișcării naționale din Banat și Ardeal. În primul an de apariție a ziarului, Traian Vuia publică o serie de patru articole intitulate: „Capitalismul național și ideea națională” și studiul politic intitulat Viitorul. Până la plecarea sa la Paris, 27 iunie 1902, mai publică o serie de zece articole intitulate „Industria de mână”, considerate pe bună dreptate încercări de sociologie juridică. Primele articole trimise din Franța sunt reflexii asupra civilizației franceze și asupra realităților social-economice și politice întâlnite acolo. Viitorul inventator nu-și poate ascunde admirația față de sistemul democratic-republican francez ce-și propune să ridice poporul „acolo unde e aristocratul” și nu să realizeze o nivelare socială de sus în jos. Aceleași sentimente le nutrește și față de poporul francez care, „nu s-a îndestulit numai cu instituirea democrației în Franța, ci chiar și sub imperiu el s-a luptat prin trezirea ideii naționale, pentru independența națională și dezrobirea tuturor popoarelor.

Subliniind importanța principiului de naționalitate în epoca modernă, Traian Vuia consideră că ignorarea acestui principiu constituie un anacronism: „Principiul de naționalitate duce înainte popoarele, care țin cont de el, le mărește

²⁵ Biblioteca Națională, București; *Manuscrise*, inv. 25 786. Scrisoarea este datată 20 iunie. Vezi și Traian Vuia, *Scrisori*. Ediție îngrijită de Dumitru Tomoni, Edit. de Vest, Timișoara, 2002, p. 39-40

²⁶ *Traian Vuia. Publicistica social-politică*, Ediție îngrijită de Dumitru Tomoni, Timișoara, Edit. Centrul de Cultură și Artă Timiș, 2003

și le asigură victoria... Cine încearcă a-l comprima, îi mărește puterea. Din ce ne nisuiam mai tare a-l stăpâni, cu atât mai tare îi crește violența. Acesta e un fapt al evoluției generale, pe care nimeni nu o poate opri și orice rezistență e un anachronism. Acest principiu își are baza și izvorul în cele mai nobile cuceriri, în cele mai mari revindicațiuni, cu care se fălește epoca modernă - egalitatea, suveranitatea poporului, regimul constituțional și parlamentar, descoperirile științei, difuzia luminii, cultura filologiei și a literaturii. Mișcările naționale [...] pentru a le opri trebuie să oprim orice progres și să mănăm îndărăt popoarele în evul mediu. Acest proces dizolva imperiile cu popoare subjugate. A dizolvat și continuă să dizolve Turcia și va dizolva imperiul austro-ungar"²⁷. Derularea evenimentelor istorice confirmă pe deplin justetea acestor aprecieri făcute în 1903. Nu știm dacă Vuia a fost un vizionar, dar cu siguranță a fost un bun cunoscător al realităților europene.

Convingerile sale democratice și grija față de soarta popoarelor oprite l-au făcut pe Vuia să analizeze situația din Rusia într-o serie de șapte articole sugestiv intitulate „Revoluția din Rusia Studiu original”, prezentând mai multe analogii cu situația politică din monarhia austro-ungară. Traian Vuia consideră justificat că despotismul birocratic din Rusia prin lozinca panslavismului și panrusismului împiedică orice reformare structurală a imperiului țarist: „azi în Rusia o reformă bună e imposibilă fără suprimarea completă a legilor actuale ruse, care conferă azi ampolaiților o putere discreționară neresponsabilă”. Chiar dacă, „s-ar introduce azi în Rusia o viață constituțională, numaidecât ar reapărea chestia polonă, armeană, finlandeză etc. „libertatea politică fără libertatea națională e un non-sens”²⁸.

Mai multe articole publicate de Vuia în **Drapelul** abordează politica externă a marilor puteri la începutul secolului al XX-lea. Dezvoltarea S.U.A și politica expansionistă americană îi prilejuiește lui Vuia reflexii interesante și realiste: „Este cunoscut că America își sporește marina de război și americanii pătrunși de ideea imperialismului american visează epoca, când America își va extinde principiile sale politice nu numai asupra Europei, ci și a Asiei și Africii. Dezvoltarea ei e colosală, nu-i lipsește nimic pentru a-și ajunge acest scop, numai timpul; nu va trebui deloc să ne mirăm, dacă ea va reuși a rezolva chestia nu numai a Orientului apropiat, ci și a celui extrem pe care Europa nu-l va rezolva numai din cauza că pofta de mâncare a puterilor europene prea e mare”²⁹. Accentuarea contradicțiilor dintre marile puteri, formarea alianțelor militare, neliniștea popoarelor mici sunt sesizate cu multă ușurință de Vuia. Oricine ar privi cu atenție lumea, scrie Vuia în ianuarie 1910, ar „vedea neamurile fierbând ca în un cazan foarte mare, deasupra căruia capacul mare se ridică, când într-o parte când într-alta, slobozind nori roșii de fum ca o dovadă a fierberii mari ce are loc în cazan, întrevăzând pericolul ce va veni când capacul nu va mai putea opri ieșirea aburilor. Va fi o explozie mare atunci, o explozie teribilă.”

În vara anului 1914, Vuia va publica în ziarul „Drapelul” ultimul articol intitulat „Criza politică europeană”.³⁰ El constată că întreaga Europă este bântuită de o

²⁷ „Drapelul”, an. III, nr. 27, 6/19 martie 1903

²⁸ *Ibidem*, nr. 27 din 5/18 martie 1905

²⁹ *Ibidem*, nr. 4 din 11/24 ianuarie 1903

³⁰ *Ibidem*, nr. 61 din 5/18 iunie 1914

profundă criză economică și politică generată de organizarea politică și de cursa înarmărilor. Vuia dă drept exemplu situația Franței, confruntată cu o evidentă instabilitate politică în anii 1913-1914, arătând că "în lumina stărilor din Franța ni se înfățișează starea nefericită a Europei într-o formă insuportabilă. Iată de ce credem că acestei stări va trebui să i se pună capăt și i se va pune chiar prin molohul militar în forma unui război european în urma căruia se va ridica de la sine în Europa o organizare politică democratică corespunzătoare intereselor neamurilor."³¹

Cele aproape 70 de articole publicate în "Drapelul" ne dezvăluie un Traian Vuia racordat la realitățile lumii în care trăia, preocupat de identificarea cauzalității fenomenelor social-politice, sensurilor și direcției de evoluție.

După declanșarea primului război mondial, Traian Vuia întrerupe definitiv colaborarea cu ziarul "Drapelul", dar nu și activitatea publicistică. În presa franceză și a refugiaților cehi, Traian Vuia a publicat o serie de articole referitoare la situația popoarelor asuprite din monarhia austro-ungară și la justetea mișcării de eliberare.

O activitate publicistică remarcabilă a desfășurat Vuia în paginile revistei bilunare "La Transylvanie", editată la Paris de Comitetul Național al Românilor din Transilvania și Bucovina, din inițiativa sa și sub patronajul unor personalități franceze științifice, politice și militare, ce susțineau cauza popoarelor oprite.³²

În revista "La Transylvanie" Vuia a publicat o serie de articole și numeroase materiale ale comitetului redactate de el, prin care căuta să convingă opinia publică europeană asupra situației din Imperiul Austro-Ungar și să combată orice încercare de justificare a necesității menținerii acestui imperiu. Inventatorul bănățean argumenta necesitatea eliberării popoarelor asuprite din imperiu, pentru ca acestea să poată hotărî liber asupra sorții lor.

Trăind într-o țară democrată, lucru remarcat cu plăcere în numeroase ocazii, fiind el însuși un democrat prin excelență, Vuia va milita cu consecvență pentru libertatea popoarelor oprite. Nu întâmplător primul articol publicat în revista "La Transylvanie" purta titlul "Eliberarea naționalităților oprite". Încă de la început Vuia atrage atenția puterilor Antantei că "nu mai pot să se prefacă a nu ști că centrul luptei actuale este dreptul la viață al naționalităților oprite de o dominație străină."³³ Motivul invocat de o parte a opiniei publice din țările Antantei - cercurile austrofile, catolice și socialiste minoritare³⁴ - că, prin susținerea eliberării naționalităților oprite de către Austro-Ungaria, s-ar prelungi războiul i se pare lui Vuia fals. Dimpotrivă, acest lucru ar scurta războiul - consideră inventatorul bănățean -, deoarece majoritatea armatei austro-ungare este formată din latini și slavi, ponderea germanilor fiind de doar 16%, "din 1000

³¹ *Ibidem*

³² Paul Deschanel, președintele Camerei, Jean Cruppi, Eduard Herriot, Frank Bouillon, Albert Thomas, foști miniștri, savanți ca: C. Lacour-Gazet, Mario Roques, Emmanuel de Martonne etc. (Dumitru Drăghicescu, *Marea Unire a românilor cu românii: 1918. Banatul și Transilvania; Bucovina și Basarabia*. Ediție îngrijită și prefațată de Virgiliu Constantinescu-Galiceni, Edit. Albatros, București, 2001, p. LII-LIV)

³³ "La Transylvanie", nr. 2 din 1 iunie 1918, p. 22; Vezi și Elena Borugă, *Contribuția lui Traian Vuia la lupta pentru unitatea națională, oglindită în articolele publicate în revista "La Transylvanie" (1918-1919)*, în "Acta Musei Napocensis", 1978, 15, p. 531-543; Alexandru Porțeanu, *Traian Vuia - militant social-politic, patriotic*, în "Studii. Revistă de istorie", 1973, 26, nr. 4, p. 767-783

³⁴ Se referea la gruparea minoritarilor socialiști francezi condusă de deputatul Jean Longuet, director al gazetei "Le Populaire" și nepot al lui Karl Marx. ("Sămănătorul", Brașov, an VIII, nr. 11, noiembrie 1924, p. 300)

de recruți care se prezintă la fiecare naționalitate, sunt înrolați 380 de români, 359 de croato-sârbi, 349 de maghiari, 285 de sloveni, 268 slovaci, polonezi, cehi, 251 ruteni, 244 germani.³⁵ Mai mult, această armată este în descompunere - subliniază Vuia - din ea luând naștere armate cehoslovace și sârbești și "tot din această destrămare vor lua naștere legiunile pe care românii din Transilvania ard de nerăbdare să le formeze pentru a lupta pe frontul occidental."³⁶

Chiar dacă militarismul prusac va fi învins - și Vuia nu se îndoiește de acest lucru - orice pace "care nu va implica eliberarea naționalităților subjugate i-ar lăsa posibilitatea de a-și reface forțele. Germanii și maghiarii ar rămâne uniți și ar putea să repete atacul pe care l-au ratat (...) A învinge militarismul, dar să i se lase posibilitățile de a se reface, este un demers tot atât de monstruos încât nu credem că poate să fie scopul războiului Antantei."³⁷ Este paradoxal - concluzionează Vuia - a pretinde că va fi o pace durabilă lăsând 34 de milioane de oameni sub dominația Germaniei sau a aliaților ei.

Încercările diplomației germane și austro-ungare de a motiva necesitatea păstrării integrității fac obiectul mai multor analize publicate de Vuia în paginile revistei "La Transylvanie". Argumente convingătoare, susținute chiar pe date statistice oficiale maghiare, sunt aduse la cunoștința opiniei publice în articolul intitulat "Catolicii și problema Austro-Ungariei".³⁸ Vuia dezvăluie manevrele diplomatice prin care se încerca argumentarea ideii că păstrarea integrității Austro-Ungariei era necesară pentru binele catolicismului. Diplomația austro-ungară miza în acest sens și pe sprijinul Vaticanului și a lumii catolice. Pentru a combate această manevră abilă, Vuia se folosea chiar de datele statistice oficiale maghiare potrivit cărora în Ungaria propriu-zisă ponderea catolicilor este doar în proporție de 40%, majoritatea ungarilor fiind protestanți. În ceea ce-i privește pe germanii din Austria deviza lor era "Los von Rom" (desprindere de Roma). De aceea, Vuia își pune pe bună dreptate întrebarea: "Există o insinuaie mai perfidă decât cea care pretinde că eliberând naționalitățile oprite de coaliția germano-maghiară, se dăunează catolicismului."³⁹

Această problemă a fost abordată de Vuia și în articolul: "Problema Austro-Ungariei".⁴⁰ La începutul articolului, Vuia face o paralelă între situația Imperiului Otoman după războiul franco-prusac și cea a Imperiului Austro-Ungar la sfârșitul primului război mondial. Timp de 40 de ani, Occidentul, "din dragoste pentru pace, cu orice preț" a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a menține integritatea Imperiului Otoman: "Nici masacrarea armenilor, nici cea a populațiilor creștine din Macedonia nu au emoționat țările occidentale."⁴¹ Chiar și după capitularea rușinoasă a armatei otomane în Războiul din 1877-1878, diplomația occidentală a încercat prin Tratatul de la Berlin să mențină un imperiu în agonie, contribuind implicit la declanșarea războaielor balcanice. Însă această diplomație, "acționând împotriva popoarelor, a suferit un eșec: popoarele ajunse la un anumit grad de maturitate politică" au reușit să se elibereze. "Ori, în ciuda eșecului pe care

³⁵ "La Transylvanie", nr. 2 din 1 iunie 1918, p. 11

³⁶ *Ibidem*

³⁷ *Ibidem*, p. 12

³⁸ *Ibidem*, nr. 3 din 15 iunie 1918, p. 7-9

³⁹ *Ibidem*, p. 7

⁴⁰ *Ibidem*, nr. 5 din 15 iulie 1918, p. 8-13

⁴¹ *Ibidem*, p. 8

diplomația europeană, care nu s-a inspirat aproape niciodată din principiile democrației, l-a suferit în Turcia, se vrea să se facă aceeași greșeală în Austro-Ungaria"⁴², prin susținerea principiului integrității acestui imperiu și prin considerarea problemei naționale drept o problemă internă austro-ungară. Ori, problema națională nu este o problemă internă a Austro-Ungariei - susține în continuare Vuia - "pentru că ea interesează în primul rând pacea lumii. Dacă problema naționalităților în Austro-Ungaria nu se rezolvă în sensul democratic, adică cel al independenței naționale a fiecărui grup etnic prin repararea tuturor crimelor și greșelilor din trecut, Europa va duce cu sine germenul unei boli."⁴³ Chiar și guvernării austro-ungari au recunoscut - arată Vuia - că "legea statelor moderne fiind democrația, orice soluție contrară acestei legi nu poate decât să aducă suferințe umanității."

Autonomia sau federalismul nu erau soluții viabile pentru rezolvarea disoluției Imperiului Austro-Ungar, considera cu deplin temei gânditorul bănățean, dând și exemple în acest sens. Autonomia Croației și Slovaciei deși era bazată pe un pact cu Ungaria și pe Legea din 1868 care prevedea drepturi politice și culturale pentru toate națiunile nemaghiare, nu au fost niciodată respectate și "Istoria ultimilor cincizeci de ani ai Croației și Slovaciei este o serie neîntreruptă de proteste contra violării autonomiei." De aceea, conchidea Vuia, "Soluția problemei prin acordarea autonomiei diferitelor naționalități, sub sceptrul habsburgilor trebuie să fie respinsă de orice om de bun simț și de bună credință."

În ceea ce privește a doua soluție propusă de unele cercuri din țările aliate - federalismul -, Vuia demonstrează că este incompatibilă cu organizarea administrativă a Austro-Ungariei unde întreaga putere era concentrată în mâna aristocrației: "în Ungaria censul ține departe de Parlament orice element democratic în Camera mică. În ceea ce privește Camera magnaților este exclus din componenta ei spiritul democratic."⁴⁴ Vuia considera monarhia austro-ungară drept "ultimul bastion al fostului regim în lume. Atâta vreme cât această monarhie va rămâne în picioare cu această constituire, toți cei care visau la întoarcerea la privilegiile fostelor caste aristocratice găsesc în acest regim o speranță, o consolare."⁴⁵

Neavând nici un dubiu că atât autonomia cât și federalismul nu pot reprezenta soluții viabile pentru rezolvarea problemei Austro-Ungariei, Vuia concluziona: "Nu există decât o singură soluție admisibilă care ar putea să asigure o pace durabilă: independența Poloniei, a Boemiei, a Serbiei, a României. Europa nu poate să fie liberă decât dacă este locuită de popoare libere."

În dorința de a fi cât mai convingător, Vuia recurge și la argumente juridice arătând că Imperiul Austro-Ungar s-a constituit prin jaf de teritorii și violări de tratate și pacte, ori nici un tribunal nu poate să dea un drept de proprietate asupra unei proprietăți furate. Națiunile aliate care luptă pentru independența popoarelor indiferent de mărimea lor "nu pot să recunoască încălcările trecutului

⁴² *Ibidem*

⁴³ *Ibidem*, p. 9

⁴⁴ *Ibidem*, p. 10

⁴⁵ *Ibidem*

și să admită drepturi a căror titlu este un act de jaf sau de tâlhărie."⁴⁶

După ce guvernul de la București a hotărât înlocuirea Comitetului Național al Românilor din Transilvania și Bucovina cu Consiliul Național al Unității Române⁴⁷, iar revista "La Transylvanie" să fie înlocuită cu revista "La Roumanie"⁴⁸, Traian Vuia a trimis o amplă scrisoare deschisă adresată lui Take Ionescu, președintele organismului nou creat. În această scrisoare publicată în "La Transylvanie" sub titlul: "Recunoașterea independenței românilor din Transilvania și a unirii lor cu Regatul"⁴⁹, Vuia face o prezentare a activității Comitetului Național al Românilor din Transilvania și Bucovina. Înființat după încheierea Păcii de la București, acesta și-a elaborat un statut aprobat de Prefectura de poliție din Paris, a recenzat pe toți românii proveniți din teritoriile aflate sub autoritatea Austro-Ungariei și aflați în Franța și a obținut pentru aceștia dreptul la liberă circulație pe teritoriul Franței. În același timp, Comitetul a obținut autorizație de la Ministerul de Război al Franței de a recruta voluntari care să lupte alături de aliați, a vizitat împreună cu patru ofițeri din România toate lagărele prizonierilor români "iredenți" și a reușit să obțină o îmbunătățire a situației lor. Fiind un organism provizoriu, el a căutat să coopteze noi membri, proveniți atât din România cât și din provinciile subjugate. În acest scop, Comitetul a convocat pe data de 1 august 1918 o adunare generală prezidată de Louis Marin, deputat de Nancy, la care au luat parte și doi delegați de la Ministerul de Război și Afacerile Externe care au fost convinși de importanța lărgirii acestui comitet ce va cuprinde treizeci de membri și va fi condus de un președinte (dr. Ion Cantacuzino) și patru vicepreședinți. Datorită unei conjuncturi nefavorabile Comitetul nu a putut funcționa în noua componență, dar între timp s-a înființat Consiliul Național al Unității Române din care Vuia a acceptat să facă parte ca membru.

Adresându-se lui Take Ionescu în calitate de membru al celor două organisme politice, Vuia considera că Consiliul Național al Unității Române nu se poate substitui Comitetului național preconizat prin adunarea de la 1 august 1918. Acesta trebuia completat și membrii Consiliului Național al Unității Române să se pună în fruntea sa pentru a forma un început de guvern și a mobiliza toată populația civilă română din provinciile subjugate. Realitatea avea să fie alta. Consiliul prezidat de Take Ionescu a fost recunoscut de puterile aliate ca reprezentant al intereselor României, mai întâi de Franța și apoi de celelalte state aliate: SUA, Anglia și Italia.⁵⁰

În ciuda acestor diferențe de opinie Vuia evita să se amestece în certurile politice care ar fi putut să-i dezbină pe români. De aceea, el preciza în articolul "O manevră bizantină"⁵¹ că nu a răspuns până în acel moment numeroaselor calomnii venite din rândul unor membri ai Coloniei române din Paris. Din aceeași dorință de a acționa unitar pentru susținerea cauzei românești, Vuia nu a luat poziție nici atunci când revista "La Transylvanie" din 15 septembrie a publicat un articol semnat cu numele lui pentru a-l compromite.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 13

⁴⁷ S-a înființat la 3 octombrie 1918, la Paris, cu scopul de a coordona acțiunile emigrației românești. Vezi: Vasile Dudaș, *Legiunea română din Franța (1918-1919)*, Edit. Mirton, Timișoara, 1996, p. 29

⁴⁸ Dumitru Drăghicescu, *op. cit.*, p. LXI

⁴⁹ "La Transylvanie", nr. 12 din 1 noiembrie 1918, p. 4-9

⁵⁰ Ștefan Pascu, *Op. cit.*, p. 49

⁵¹ "La Transylvanie", nr. 14 din 1 decembrie 1918, p. 9-10

O atitudine total diferită a avut Vuia față de manevrele unor cercuri diplomatice maghiare. În articolul "Giruetă maghiară. Românii din Transilvania și principiile președintelui Wilson", Vuia condamnă duplicitatea contelui Mihály Karolyi, reprezentantul grupării antantiste ce a reacționat "zgomotos la principiile președintelui Wilson."⁵² Același conte Karolyi care, în perspectiva unei capitulări iminente ale armatei germane, făcea "atâta paradă cu sentimentele sale antantofile" - arăta Vuia - atunci când prăbușirea Rusiei părea să asigure victoria definitivă a Germaniei, declara fără rezerve că: "Toată rasa maghiară, fără deosebire de partid ține cu fidelitate la alianța cu Germania și va continua războiul alături de Germania împotriva aliaților până la un sfârșit victorios."⁵³ Contrar acestor poziții duplicitare ale maghiarilor, fruntașii românilor transilvăneni au susținut încă din momentul constituirii Partidului Național Român (1881) principiul egalității indivizilor și națiunilor, principiu promovat de Revoluția franceză. Cele două popoare au reacționat în mod diferit față de războiul franco-prusac din 1870-1871 și dezastrul francez de la Sedan.

Unirea Transilvaniei cu Regatul, corolar firesc al eforturilor depuse de mișcarea națională românească în toată epoca modernă, 1-a preocupat în mod deosebit pe inventatorul bănățean. El considera că realizarea unei uniri trainice, "conform principiilor wilsoniene" nu se putea face decât în două etape: în prima etapă provinciile românești să-și declare independența, iar după o perioadă de tranziție obligatorie, "oricât de mare ar fi sacrificiul la care Regatul a consimțit pentru eliberarea fraților săi înlănțuiți", în cea de-a doua etapă "ca popor liber să-și poată exprima voința de a se uni cu România." Independența acestor regiuni românești subjugate - arăta Vuia - nu este scopul lor, ci procedeul prin care vor ajunge la unirea lor cu Regatul.⁵⁴ Datorită condițiilor istorice determinate de sfârșitul războiului, capitularea Puterilor Centrale și dezmembrarea rapidă a Imperiului Austro-Ungar, unirea Banatului și Ardealului s-a făcut într-o singură etapă, prin actul de voință națională de la 1 decembrie 1918. Unirea necondiționată și mai ales atitudinea oamenilor politici din Regat față de noile provincii unite l-au nemulțumit constant pe Vuia, fiind una din cauzele neîntoarcerii sale în țară - decât spre sfârșitul vieții - așa cum se vede și din corespondența purtată cu omul politic bănățean George Dobrin.⁵⁵

O amplă analiză a realităților social-economice, politice, culturale din Banat și a evoluției relațiilor dintre români și celelalte etnii stabilite în această regiune de-a lungul timpului, o face Vuia într-un articol amplu și bine documentat intitulat "Considerațiuni asupra Banatului"⁵⁶. "Aproape că nu există regiune în Europa care să se poată compara cu Banatul, atât din punct de vedere geografic, economic, cât și din punct de vedere etnic - aprecia Vuia cu o nedisimulată mândrie bănățeană. Este ceea ce se poate numi o regiune completă (...) Există locuri pitorești incomparabile, se găsesc aici frumuseți ale câmpiei și ale muntelui."⁵⁷ Invaziile și colonizările succesive și-au pus amprenta asupra

⁵² *Ibidem*, nr. 13 din 15 noiembrie 1918

⁵³ *Ibidem*

⁵⁴ *Ibidem*, nr. 12 din 1 noiembrie 1918, p. 5

⁵⁵ Traian Vuia, *Scrisori*

⁵⁶ "La Transylvanie", nr. 19 din 15 februarie 1919, p. 6-13

⁵⁷ *Ibidem*, p. 6

Banatului, dar nu au schimbat caracterul românesc al provinciei, aprecia Vuia pe bună dreptate și cu argumente pertinente: "Singura limbă care se înțelege peste tot, atât în orașe, cât și la țară este româna. Germanii, foarte numeroși în Banat nu învață limba sârbă decât foarte rar; sârbul, la rândul său învață mai ușor limba română decât germana. Așa se face că în comerț, sârbul este obligat adesea să vorbească românește cu germanul."⁵⁸

Soarta Banatului la sfârșitul primului război mondial 1-a preocupat în mod deosebit pe Vuia. De aceea el a publicat un studiu de 30 de pagini intitulat "Le Banat (Timishana)", a trimis un memoriu Conferinței de Pace (în limbile franceză și engleză) și a contactat delegația României, devenind consilier în probleme etnografice și geografice, alături de Caius Brediceanu, Alexandru Lapedatu, dr. Coltor, Arhip Roșea și Vasile Vitenco.⁵⁹

Studiul începe cu o scurtă dar documentată incursiune în istoria Ungariei, oprindu-se la bătălia de la Mohacs unde, considera Vuia, "Ungaria cavalească și glorioasă a murit." În continuare este prezentată evoluția Banatului de la 1540 și până la 1918 sub raport istoric, politic, demografic, economic și cultural. Influențat de istoriografia germană din secolul al XIX-lea, Vuia consideră că după instaurarea dominației otomane Banatul cunoaște o depopulare masivă, explicându-se astfel măsurile de colonizare întreprinse de habsburgi în secolul al XVIII-lea. În ciuda acestei colonizări, Banatul și-a păstrat caracterul românesc, dar a avut o evoluție deosebită de cea a Transilvaniei propriu-zise. Vuia își argumentează această afirmație prin atitudinea diferită avută de revoluționarii bănățeni la 1848. Din păcate Kossuth "și-a supraestimat forțele, a rupt legătura cu naționalitățile nemaghiare" și "rezultatul se cunoaște: insurecția maghiară a fost strivită cu concurs rusesc. Constituția ungurească a fost abolită și regimul de guvernare a fost absolutismul până în 1861."⁶⁰

Cu ajutorul datelor statistice oficiale, Vuia face o amplă prezentare a economiei Banatului, considerând-o pe bună dreptate superioară altor provincii din imperiu. Banatul excelează și prin "frumuseți minunate și unice în câmpie și panoramele cele mai sălbatice la munte"⁶¹, dar din păcate, aceste frumuseți sunt mult prea puțin cunoscute. Prin aceleași date statistice, Vuia demonstrează caracterul românesc al Banatului.

În încheierea studiului Vuia concluzionează: "Dintre toate regiunile românești Banatul și-a conservat cel mai bine caracterul său românesc. El nu a fost divizat niciodată și nu a aparținut mai multor țări în același timp... Istoria Banatului arată că această regiune a avut mai multe legături cu regiunea românească vecină care făcea parte din Regatul României, decât cu Ungaria."⁶² O posibilă explicație o dă chiar inventatorul bănățean, arătând că românii din Banat "au avut un trecut istoric diferit, au dovedit mai multă maturitate politică decât cei din celelalte regiuni românești supuse habsburgilor. Ei nu au avut încredere în aceștia din urmă care uluiau lumea prin ingratitudea lor."⁶³

⁵⁸ *Ibidem*, p. 12

⁵⁹ *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920)*. Coordonator: Viorica Moisuc, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p. 316

⁶⁰ T. Vuia, *Le Banat (Timishana)*, Paris, 1918, p. 9

⁶¹ *Ibidem*, p. 28

⁶² *Ibidem*, p. 29

⁶³ *Ibidem*, p. 30

Într-o serie de articole publicate în revista brașoveană "Sămănătorul" în 1924, Traian Vuia prezintă frământările emigrației române de la Paris.

După declanșarea primului război mondial, opinia publică franceză și în special românii stabiliți în Franța așteptau cu emoție și îngrijorare atitudinea României. Decizia Consiliului de Coroană de la Sinaia, din 3 august 1914, de rămânere a României în neutralitate armată "a produs la Paris o atmosferă de ușurare".⁶⁴ Opinia publică franceză -mărturisește Vuia - era convinsă că România va intra în război alături de Antantă, chiar dacă știa că semnase în 1883 o înțelegere cu Puterile Centrale. De aceea, "în 1915 la Paris se începuse o vie campanie pentru a încuraja România și a o determina să intre în război."⁶⁵

Ezitățile justificate ale României de a intra în război fără o pregătire temeinică și fără garanții ferme din partea țărilor Antantei au declanșat o campanie împotriva guvernului Brătianu, dusă în special de Georges Clemenceau prin intermediul presei franceze.

În cel de-al doilea articol trimis revistei brașovene, Traian Vuia prezintă frământările și rivalitățile dintre diferitele grupări ale românilor stabiliți la Paris sau veniți în capitala Franței pentru susținerea cauzei naționale, precum și legăturile cu emigrația cehă, slovacă și poloneză. În același articol, Vuia relatează despre legăturile sale cu cercurile socialiste franceze pentru promovarea intereselor românești.

Și în ultimul articol publicat în "Sămănătorul", Vuia revine asupra frământărilor românilor de la Paris. Avea serioase rezerve față de prestația unor oameni politici veniți de la București pentru a susține interesele României. El nu pune la îndoială bunele lor intenții, dar îi consideră "Incapabili de a se sustrage de sub stăpânirea unor ambiții personale și neputincioși de a se ridica la înălțimea ideală a cauzei pe care pretindeau să o servească". Ei "credeau că e destul să bată din picior și să cuvânteze în numele unor jertfe, de altfel unanim recunoscute, pentru a determina pe aliați atunci când aceștia erau sub puterea mesajului și a punctelor wilsoniene, ca România să fie fără vorbă servită și ca provinciile românești din Austro-Ungaria să fie atașate la ea."⁶⁶ Tactica folosită de acești politicieni de excludere a bănățenilor și ardelenilor este considerată de Vuia total greșită. De aceea, în "Comitetul de acțiune parlamentară", condus de fostul ministru Franklin-Bouillon, care se constituise pentru a sprijini cauza națiunilor oprite din Imperiul Austro-Ungar, românii nu aveau nici un reprezentant.

În același articol, Vuia descrie o întâlnire dintre reprezentanții națiunilor oprite din Austro-Ungaria și Comisia de afaceri străine a senatului francez. Vorbind în numele românilor bănățeni și ardeleni, Vuia căuta să convingă Comisia franceză "că autonomia preconizată de unii pe seama popoarelor oprite din Imperiul Habsburgic [Austro-Ungar] este o imposibilitate, că federalizarea propusă de alții este irealizabilă și că unica soluție acceptabilă și ducătoare la scop este independența tuturor acestor popoare."⁶⁷

⁶⁴ "Sămănătorul" (Brașov), an VIII, nr. 10, octombrie 1924, p. 262

⁶⁵ *Ibidem*

⁶⁶ *Ibidem*, nr. 12, decembrie 1924, p. 338

⁶⁷ *Ibidem*, p. 337

Vuia își încheie articolul - și totodată corespondența cu revista brașoveană - prin prezentarea Congresului națiunilor oprite din Austro-Ungaria, desfășurat la Rama, în 9 aprilie 1918 st. n. Datorită rivalităților și intereselor politicienilor, delegația română - Jean Th. Florescu, George Mironescu, Dimitrie Drăghicescu și dr. Nicolae Lupu - nu avea în componența sa nici un reprezentant al bănățenilor și ardelenilor. Astfel că "Cei chemați să-și strige ei înșiși voința și necazurile - transilvănenii și bănățenii - s-au văzut dați la o parte chiar de frați și obligați să grăiască printre glasurile unor avocați orgolioși care din întâmplare aveau titlul de politicieni români."⁶⁸

După câteva încercări eșuate de a reveni și a se stabili în țară la începutul anului 1937, Vuia trimite revistei "Luceafărul" din Timișoara un amplu studiu social-politic intitulat: "Din viața publică a bănățenilor de altădată. Coriolan Brediceanu." Era aceasta ultima colaborare identificată de noi cu o publicație din România.

Studiul cu caracter polemic îi prilejuiește lui Vuia o paralelă între perioada de emulație a mișcării naționale românești condusă în Banat de Alexandru Mocioni și Coriolan Brediceanu și perioada lipsită de idealuri mărețe și dominată de politicianism premurgătoare falimentului democrației interbelice.

După o scurtă prezentare a politicii de maghiarizare duse în Banat la sfârșitul secolului al XIX-lea, Vuia se oprește asupra personalității cunoscutului fruntaș lugoian Coriolan Brediceanu, de care 1-a legat o sinceră prietenie. Evocarea începe cu anul 1884, când Brediceanu a fost candidatul cercului electoral Bocșa la alegerile pentru dieta de la Budapesta: "Deși foarte tânăr încă, era bine cunoscut, avea deja o popularitate solid așezată. Talentul lui de orator și succesele lui ca criminalist i-au dat un prestigiu necontestat."⁶⁹ A fost apreciat și de către lugojenii de naționalitate maghiară, pe care i-a apărut în diferite procese împotriva abuzurilor statului. Nu s-a întreprins nimic reprezentativ în plan politic, social sau cultural în Banat, fără participarea fruntașului lugojean. A participat la toate manifestările "Astrei" -fiind de fapt președintele despărțământului Lugoj - a fost în comitetele de susținere a gazetelor românești din Banat, a scris piese de teatru pe care le-a pus în scenă, a sprijinit zidirea de localuri pentru teatrul și liceul din Lugoj, fiind convins că "toate astea sunt pentru noi",⁷⁰ premoniție împărtășită lui Vuia în numeroasele plimbări făcute împreună pe străzile Lugojului.

Cu aceeași admirație nedisimulată Vuia îl evocă pe Mocioni: "Bărbat înțelept, Alexandru Mocioni a văzut clar și a putut trasa un program pe care l-a aflat exact toată evoluția ulterioară a istoriei", fiind convins "că soarta noastră numai o "constelație nouă" și "europeană" o poate schimba"⁷¹. Această constelație "deși în aparență vagă, comporta răsturnarea ordinei existente, triumful principiului naționalităților, libertatea tuturor popoarelor asupra de a-și croi soarta lor."⁷² Nu o dată strategia imprimată de Mocioni mișcării naționale române din Banat s-a dovedit a fi mai realistă decât cea a fruntașilor ardeleni și Vuia exemplifică această apreciere amintind dezbaterile premurgătoare Memorandumului. Din păcate, în

⁶⁸ *Ibidem*, p. 340

⁶⁹ Traian Vuia, *Din viața bănățenilor de altădată. Coriolan Brediceanu*, în "Luceafărul", Timișoara, an III, nr. 2, februarie 1937, p. 42

⁷⁰ *Ibidem*, p. 44

⁷¹ *Ibidem*, p. 43

⁷² *Ibidem*, p. 46

același an 1909, "C. Brediceanu a dispărut , urmat de Al. Mocioni, dar nici unul nici altul nu au putut fi înlocuiți. De altcun presonalitatea, prestigiul, autoritatea, farmecul lor erau prea mari, pentru ca să poată fi înlocuiți (...) Banatul a pierdut în ei doi luceferi. Pierderea s-a simțit în momentele mari istorice care au decis soarta noastră, așa cum prin o viziune providențială acești doi bărbați au prevăzut: unitatea noastră în urma unei noi constelații europene fixate pe istoricele câmpuri catalanice și cu jertfirea de aproape un milion de frați din regat."⁷³

Vuia consideră, în mod justificat, că generațiile de români ce au crezut și au luptat pentru realizarea marelui deziderat al unității naționale merită toată recunoștința urmașilor: "grație suferințelor seculare a[le] martirilor națiunii care pentru dezrobirea neamului nu au aflat nici un sacrificiu prea greu, trăim azi ca cetățeni liberi a uneia dintre cele mai frumoase, mai complete și mai bogate țări din lume. Părinții noștri ne-au lăsat o moștenire care ne impune obligații cu atât mai sever, cu cât prețul avutului a fost mai scump plătit de străbunii noștri."⁷⁴

De aceea Vuia, în încheierea studiului, privește cu dezamăgire viața politică românească de la sfârșitul deceniului al patrulea, caracterizată prin confruntări politice sterile, interese mărunte, politicianiste, ură și dezbinare, punându-și întrebări pe deplin îndreptățite: "Oare intelectualitatea română să nu înțeleagă, că acum, când se vorbește în cercurile Aliaților noștri de revizuirea tratatelor de pace, nu este momentul de a da curs liber patimei dezbinării? Ce respect poate avea poporul pentru acești conducători, el, care se uita odinioară la ei ca la sfinți?"⁷⁵

Dincolo de unele datări greșite și informații inexacte - semnalate de noi în text sau aprecieri exagerate - primul război mondial a fost declanșat "pentru a le salva onoarea sârbilor", "aparitia socialismului va însemna sfârșitul liberalismului", "Banatul n-a cunoscut niciodată dominația maghiară", "în timpul stăpânirii turcești a dispărut toată nobilimea din Banat" etc - contribuția lui Traian Vuia în cunoașterea și analiza unor evenimente și procese social-politice este considerabilă.

Articolele social-politice publicate în țară sau la Paris întregesc personalitatea lui Vuia, dezvăluindu-ne un intelectual profund, bine informat, cu o temeinică cultură generală, preocupat de perspectivele și direcțiile de evoluție ale omenirii, de soarta popoarelor și în special de soarta poporului său.

⁷³ *Ibidem*, p. 47

⁷⁴ *Ibidem*, p. 48

⁷⁵ *Ibidem*, p. 49